

ТИПІЗАЦІЯ КРАЇН ЯК МЕТОД СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО КРАЇНОЗНАВСТВА І РЕГІОНАЛІСТИКИ

Мамчур О. І.

Львівський національний університет імені Івана Франка,

м. Львів, Україна

olga.matchur@lnu.edu.ua

Для сучасних суспільно-географічних досліджень, а також з освітньою метою (для навчання у вищій на середній школі) важливим є застосування методу типізації країн світу. Дослідження типів країн світу, а також регіонів, що сформуються із цих країн, є головним завданням методу. Поруч із аналізом суспільно-географічного положення, суспільно-географічних чинників розвитку типізація країн є традиційним підходом для характеристики країн і регіонів світу, що висвітлює відмінностей суспільно-географічного розвитку (в т. ч., демо-, соціально-, економіко-, політико-географічного). Та критерії до типізації змінюються. Все частіше застосовують новітні комплексні індекси для типізації країн й макрорегіонів, це сприяє широкому дослідженню суспільних явищ.

Типізація країн загалом стосується більш ширшого терміну групування. Групування – це об'єднання країн на групи, які схожі між собою за певними ознаками [3]. З його застосуванням, можна об'єднувати країни за цілою низкою критеріїв, наприклад, такими як економічні, політичні, соціальні, екологічні, культурні та інші. Проаналізувавши місце країн за конкретними показниками у певних умовах, можна визначити їхнє положення у геопросторі. Таким чином, ми маємо можливість з'ясувати позицію досліджуваної країни на регіональному та/або глобальному рівнях.

Тип країни – об'єктивно сформований і відносно стійкий комплекс властивих їй умов, ресурсів і особливостей розвитку, що характеризує її роль і місце у світовому співтоваристві на певному етапі її розвитку [2,3].

Типізація – групування країн за їхніми спільними ознаками і

закономірностями розвитку [2]. Часто поряд з поняттям “типізація” (і замість нього) використовують ще й термін “типологія”. Насправді, у науковому розумінні, типологія – це вчення (чи наука) про типи й процедури їх виділення, а типізація – сама процедура виділення типів [3]. Головною методологічною проблемою типізації постає виокремлення еталонних показників, які не можуть бути випадковими і пов’язаними між собою. Також, типологія – вид наукової систематизації, класифікації чогось за спільними ознаками з допомогою абстрактних теоретичних моделей (типів), у яких фіксуються найважливіші структурні або функціональні особливості досліджуваних об’єктів [3, 7].

Критерії типізації – це критерії, які об’єднують низку країн в одну групу (тип, підтип) і водночас вирізняють їх від інших. Розрізняють кількісні (розміри території, кількість населення, обсяги ВВП, ВВП одну особу і т. д.) і якісні (національні і регіональні традиції, суспільний лад і т. д.) критерії типізації.

За сферами розвитку суспільства, що розглядаються у конкретних типах країн (завдяки ряду критеріїв), усі підходи можна поділити на спеціальні (економічній, соціальній тощо) та комплексні (комбіновані) типізації [6]. Складні методики визначення типів країн нині розробляють ряд авторитетних міжнародних організацій та неурядових установ.

До переважно економічної типізації країн відносять складні (на основі системи показників) індекси: глобальної конкурентоспроможності, конкурентоспроможності країн світу, економічної свободи, економічної глобалізації, легкості введення бізнесу, мережевої зрілості, сприяння торгівлі.

Наприклад, під час розрахунку *індексу економічної глобалізації* переважно враховують дві групи показників: частку міжнародної торгівлі (експорт товарів і послуг плюс імпорт товарів і послуг) у відношенні до ВВП країни, %; вхідні прями іноземні інвестиції у країну. Обчислення індексу можна виконати самостійно, із навчальною метою в тім числі. У дослідженні процесів економічної глобалізації у регіонах і країнах світу використовують матеріали Конференції ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД), яка щорічно публікує доповідь про світовий розвиток торгівлі та інвестицій.

Комплексні типології характеризують декілька сфер розвитку суспільства одночасно. Вони окрім економічних і соціальних критеріїв-індикаторів, можуть містити окремі екологічні показники, індикатори політичної сфери тощо. Виражені за допомогою індексу розвитку людського потенціалу, індексу сталого людського розвитку, індексу гендерного розвитку та індикаторів якості життя.

Часто застосовують у дослідженнях і для освітньої мети *індекс людського розвитку* (ІЛР), який розраховують щорічно в рамках Програми розвитку ООН (ПРООН) з 1990 року. Для підрахунку ІЛР враховують такі три види показників: очікувана тривалість життя, яка відображає показник довголіття; рівень грамотності населення країни (середня кількість років, витрачених на навчання) та очікувана тривалість навчання, які відображають показник освіченості; валовий національний дохід (ВНД) на одну особу за паритетом купівельної спроможності (ПКС) в доларах США, який відображає матеріальний рівень життя [4, 5]. Слід зауважити, що завдяки покращеним щороку даним та оновленню методології значення ІЛР не можна порівняти у звітах про людський розвиток; замість цього кожен звіт перераховує ІЛР за деякі попередні роки.

Для кількісної оцінки ефективності країн за кожним виміром використовуються різні показники. Індикаторами, використаними у звіті за 2020 рік, були очікувана тривалість життя при народженні; очікувані роки навчання дітей; середня кількість років навчання в школі для дорослих; валовий національний дохід на душу населення [5].

Комплексна суспільно-географічна характеристика країн і регіонів відображена завдяки ряду індексів, обчислених міжнародними організаціями: людського розвитку; сталого розвитку; якості життя; щастя; конкурентоспроможності. Відтак, у виокремлених типах країн застосовуються критерії оцінки рівня розвитку економіки знань, інноваційних осередків, ролі освіти, розвитку людського капіталу, покращення якості життя; на технологічному рівні продукції національних і світового господарства, трансформації сфери послуг, формування нових форм територіальної організації економічної і соціальної сфери тощо.

Методи застосування міжнародних рейтингів держав у шкільній

географії, посилюють як базові (загальні) компетенції учнів, як от вміння пошуку інформації, обробки даних, так і допоможе розвитку спеціальних навиків, зокрема створення рейтингу країн, аналізування рейтингу, створення карт, аналізу вияву окремих глобальних і регіональних проблем у певних державах, виявлення відмінностей і спільних рис розвитку цих країн із Україною (що забезпечує україноцентричний підхід у дослідження) [5] тощо.

Вивчення країн і (макро-) регіонів завдяки типізації на основі системи соціально-економічних показників дозволяє зрозуміти суть та головні суспільно-географічні тенденції й проблеми розвитку, позиціонування держав поміж собою та іншими регіонами. Цей підхід поглиблює знання та вміння у сфері глобалістики, регіоналістики і країнознавства регіони світу. А у шкільній освіті роль типізації країн в суспільно-географічному країно- і регіонознавстві лише посилюється.

Список використаних джерел

1. Книш М. М., Мамчур О. І., Ванда І. В. Регіональна економічна і соціальна географія світу (Латинська Америка та Карибські країни, Африка, Азія, Океанія) : навч. посібник. Вид. 2-е, випр. і доп. ЛНУ ім. Івана Франка. Львів, 2022. 372 с.
2. Книш М. М., Мамчур О. І. Регіональна економічна і соціальна географія світу (Латинська Америка та Карибські країни, Африка, Азія, Океанія) : навч. посібник. ЛНУ ім. Івана Франка. Львів, 2013. 368 с.
3. Книш М. М. Суспільна географія країн, що розвиваються: проблеми теорії, методології та методики. Львів ЛНУ ім. Івана Франка. 2019. 274 с.
4. Мамчур О. І. Комплексні типології країн світу у суспільно-географічних дослідженнях // *Географія, картографія, географічна освіта: історія, методологія, практика*: матеріали міжн. наук.-практ. конф., присвяченої 25-річчю ств-ня кафедри географії України та регіоналістики і 80-річчю з дня народження проф. Я. Жупанського (м. Чернівці, 9–11 жовтня 2014 р.). 2014. С. 149–151.
5. Мамчур О. І., Марків Т. І. Держави макрорегіону Південно-Східної Азії у міжнародних рейтингах світу: значення методу типізації і рейтингування країн у шкільній суспільній географії. *Шості Сумські*

наукові географічні читання: збірник матеріалів Всеукр. наук. конференції (м. Суми, 15-17 жовтня 2021 р.). Суми, 2021. С. 195-200.

6. Мамчур О. І., Сідорова С. В. Новітні економічні типології країн світу. *Геополітика і екогеодинаміка регіонів* : науковий журнал. Кримський науковий центр Національної академії наук України. Сімферополь, 2014. Т. 10. Вип. 2. С. 141–146.

7. Шаблій О. Суспільна географія. (Кн. 1. Проблеми теорії, історії та методики дослідження). ЛНУ імені Івана Франка. Львів, 2015. 814 с.

КАТЕГОРІЯ «ПРОСТОРОВИЙ РОЗВИТОК»: ДО ПРОБЛЕМИ ГАЛУЗЕВИХ І МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ТРАКТУВАНЬ

Моргацький В.М.

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
м. Львів, Україна*

З розвитком урбаністичних, регіональних досліджень, наукових праць щодо природничого чи соціально-економічного розвитку територій постає потреба в обґрунтуванні спільних теоретико-методологічних та методичних підходів для експертів, які займаються відповідними темами. Зокрема, актуалізується науковий погляд щодо трактування категорій, якими послуговуються в інтегрованих аналітичних розвідках. Українські географи в останні роки ще більш ґрунтовно почали працювати над міждисциплінарними проєктами, що стосуються питань стратегічного розвитку територій. Цьому процесу сприяли реформа децентралізації, зміни адміністративно-територіального устрою, потреби в оновленні містопланувальної документації поселень і створенні нових для територіальних громад. А також розробка девелоперами чи архітектурними організаціями локальних просторових планів житлових комплексів, публічних просторів. Таким чином, спільний науково-практичний продукт потребує уніфікації підходів розроблених фахівцями у галузі географії, архітектури і містобудування, економіки, історії, соціології, права тощо. Категорія «просторовий розвиток» може стати складовою теоретико-методологічного конструкту під час обґрунтування чи проведення